

УКРАЇНА МІЖ РОСІЄЮ І АМЕРИКОЮ

Український вчений Іван Лисяк-Рудницький у липні 1963 р. виступив на історичному конгресі у Зальцбурзі з доповіддю “Україна між Сходом і Заходом”. Терміном “Захід” він означив євроатлантичну американсько-європейську цивілізацію, а терміном “Схід” — греко-візантійську цивілізацію та її наступницю — Росію. Відтоді впродовж чотирьох десятків років час від часу з’являються публікації, в яких їхні автори гадають, яке цивілізаційне начало — Захід чи Схід — перемає в Україні.

Тепер, однак, не до теоретизувань: віднині на західних кордонах України — НАТО і ЄС, на північно-східних — Росія. Це вже не абстракції, а конкретні країни, які уособлюють різні типи цивілізаційного розвитку. Україна змушена визначитися, з ким їй по дорозі — з Росією чи з Америкою. Дискусія навколо питання про напрям перекачування палива у нафтопроводі Одеса—Броди довела з вражаючою переконливістю, що можливості здійснення “багатовекторної” політики нині вичерпуються.

Вибір між двома напрямками цивілізаційного розвитку, уособлюваного Америкою і Росією, припав, як і Мілленіум, на наше покоління. Це нелегкий вибір, хоч обидві цивілізації й мають спільні корені — в античності. Незважаючи на те, що Росія після 1991 р. зовнішньо американізувалася, однак вона була і є полярно протилежною Америці.

Відповідаючи на запитання, з ким нам по дорозі, керуються економічними інтересами, національними пріоритетами, ідеологічними передсудами, побутовими причинами. Але у науковому аналізі не можна обійтися без історичного зрізу проблеми.

Одним з найбільш плідних методів історичного дослідження є компаративний, тобто порівняльний, аналіз. Російська Федерація і США — це країни, порівнянні за територією, населенням і ракетно-ядерним потенціалом. проте цим схожість вичерпується. За іншими параметрами ці країни розділяє безодня. Росія є державою, США — передусім, суспільством.

Радянські люди жили в країні, де держава поглинула суспільство. Тому й досі у тих, хто виріс у цій країні зберігається звичка покладатися на державні інститути або переоцінювати власний ступінь впливу на державу. Такою переоцінкою, зокрема, пояснюється надто сміливе твердження про існування в пострадянських країнах громадянського суспільства. Насправді ж, однак, за півтора десятка років,

що минули після колапсу тоталітаризму, в Україні, наприклад, встигли народитися тільки окремі елементи такого суспільства. Так, на ситуацію в нашій країні реально впливають фінансово-промислові групи (ФПГ), очолювані так званими “олігархами”. Проте в Росії вплив навіть більш потужних, ніж в Україні, ФПГ на ситуацію в країні незрівнянно слабкіший. Там держава підім’яла їх під себе.

В Україні сформувався приватно-корпоративний капіталізм, який часом диктує владним структурам свої вимоги. В Росії склався напівдержавний капіталізм. Кремль контролює все — ринки, бізнес, профспілки, засоби масової інформації, церкву, політичні партії. Механізми такого контролю якісно інші, ніж у радянську добу, але мало відрізняються від царських часів. Спільним знаменником усіх форм організації влади в імперські, радянські і пострадянські часи є всемогутній державний апарат. Наявність такої держави утруднює появу в Росії суспільних структур, здатних розвиватися самостійно.

Держава подібного типу може підкреслювати свій демократизм і зв’язок з народом. Однак народ для неї — не суспільство, а населення. Пострадянська історія Росії впливає з радянської. Усі три варіанти Державного гімну (сталінський 1944 р., брежнєвський 1977 р. і путінський 2001 р.) мають одну здравицю: “Славься, Отечество наше свободное!”. Здравниця, що пройшла через три варіанти Державного гімну в незмінному вигляді, змушує задуматися, як розуміють свободу в сучасній Росії. Згадаємо, що говорили про свободу в сталінській державі після XX з’їзду КПРС? Що говорять про свободу в брежнєвській державі тепер? Тим не менш, російська інтелігенція сильніше впливає на владу, ніж українська. Остання й досі відчуває на собі наслідки сталінських репресій.

Америка теж має могутню державу і до зовнішнього світу звернена перш за все своїми державними структурами — дипломатичними, економічними, силовими, гуманітарними. Колишні ізоляціоністські настрої, що завадили їй увійти в Лігу Націй, створену з ініціативи президента Вудро Вільсона, давно стали надбанням історії. Сучасні американці поставили під свій контроль найбільш впливові міжнародні організації. Вони активно втручаються в події, ставлячи на перше місце національні інтереси своєї країни. Усі вони, від президента до дрібного чиновника, можуть бути доброзичливими або пихатими, трудоголіками або неробами, розумними або не дуже... Американці такі самі люди, як інші. Але за ними стоїть громадянське суспільство, рівного якому в світі нема.

Система стримувань та противаг у відносинах держави і суспільства всередині США нагадує відрегульований годинниковий механізм. Величезна кількість самодостатніх громадських організацій регулює діяльність державного апарату відповідно до власних потреб.

Будь-який політик або чиновник підзвітний громадськості не тільки в рамках професійної діяльності, але й, як показала справа Білла Клінтона, у приватному житті.

На відміну від інших країн, громадянське суспільство і державні інститути народжувалися в Америці одночасно. Розроблена “батьками-засновниками” США конституція знаменувала собою початок переходу від традиційного до громадянського суспільства у всесвітньому масштабі. На просторах північноамериканського континенту починалося формування першої в світі політичної нації. Все це допомогло американцям зробити вирішальний вклад у формування ринку та індустріального суспільства в глобальному масштабі. Увібравши в себе здобутки європейської цивілізації, американське суспільство піднесло їх на вищий щабель. Тепер цю цивілізацію доводиться називати євроатлантичною.

Сотні років перебування українців в одній державі зі спорідненими їм від давніх-давен росіянами (“русскими”) наклали на них (українців) істотний відбиток. У цій спільній історії немало як темних, так і світлих сторінок. Людина, як правило, виштовхує з пам’яті темне. Отже, історія здебільшого єдне.

І тут слід поставити запитання: до якої межі таке єднання корисне? Мабуть, не дуже добре, якщо у дружніх обіймах ми втрачаємо мову, національну культуру, історичну пам’ять?

Хто може заперечити, що для багатьох громадян України Росія виглядає продовженням власної країни? Це доводить безліч прикладів, у тому числі побутових. Один з них — результат опитування, проведеного напередодні 2004 р. Запитували, за яким часом мали намір зустріти Новий рік громадяни України. Виявилось, що 30 % (у південному регіоні — 54) бажали зустріти Новий рік двічі — за московським і за київським часом ¹.

Якщо Росія виглядає продовженням України для значної частини українських громадян, то правильне й зворотне твердження. Україна виглядає продовженням Росії в очах набагато більшої частини російських громадян. Давайте визнаємо: для росіян ми, українці, як окрема нація не існуємо. В усякому разі, для тих росіян, які прожили в Радянському Союзі більшу частину свідомого життя. Це стосується не тільки нас, українців, але й громадян інших республік колишнього СРСР. Українців, однак, це стосується більшою мірою, зважаючи на високий ступінь їхньої русифікованості. 350 років тому імперія починалася з поглинання України...

Сформульовані вище твердження не часто доводиться зустріти в українській пресі, навіть в осудливо-заперечній формі. Зрозуміло, чому: ми боїмося зазирнути в безодню. Навпаки у пострадянській Росії. Тут штучна ідеологічна конструкція “колиски трьох братніх народів” швидко і непомітно померла природною смертю. Для молодого покоління росіян (“россиян”) Україна стає чужою. (І слава Богу!) Старші

покоління, навіть не задумуючись, повернулися до уявлення про один російський (“русский”) народ, що складався з великоросів, українців і білорусів. Вони вважають цю імперську концепцію єдино патріотичною. Лише російські (“русские”) патріоти, які є одночасно реалістами, замислюються над тим, як жити росіянам (“русским”) та неросіянам (“нерусским”) в одній державі, і їхні роздуми не дуже втішні.

Для уточнення низки термінів, що стосуються самоназви росіян як етносу і як громадян РФ в українському тексті доводиться вживати дужки та російські слова. Це зумовлено, зокрема тим, що в результаті тривалого спільного життя українців і росіян в одній державі старовинне слово “русский” (в розумінні українець) в українській мові зникло, а в російській — з’явилося (зрозуміло, з іншим значенням). Крім того, в 1991 р. в російській мові з’явився новий етнонім “россияне”, тобто громадяни Росії. Він також має інше значення, ніж подібний — росіяни — термін в українській мові.

Повертаючись до попереднього викладу, хочу звернутися до роздумів російського патріота-реаліста Ігоря Шафаревича. У 1991 р. в Москві вийшла в світ його книга, в якій визначався типово російський (“русский”) порок у ставленні росіян (“русских”) до інших народів СРСР: “Это — неумение видеть границу, отделяющую нас от других наций, отсутствие внутреннего убеждения в их праве существовать именно в их самобытности. Как часто приходилось мне слышать, что русские с каким-то наивным недоумением пытались понять, почему украинцы, белорусы или литовцы не хотят хорошенько выучить русский язык и превратиться в настоящих русских... Мы можем рассчитывать на симпатию или хотя бы на невраждебное отношение наших соседей, только если будем видеть, например, в эстонцах не просто людей во всех отношениях нам равных, но почувствуем, насколько богаче наша жизнь оттого, что рядом с нами живет этот маленький мужественный народ, готовый нести любые жертвы, но не отказаться от своей национальной индивидуальности. Возможна ли та картина, которую я пытался здесь изобразить? Я очень хочу надеяться, что возможна, но честно должен сказать — в том, что она осуществится, я не уверен. Слишком многое здесь наболело, и слишком мало времени, может быть, осталось”².

Цитата задовга, але виразна і не вимагає коментарів. Залишається додати, що Шафаревич не помилявся, часу справді вже не було. Литовці, естонці й латиші після розвалу СРСР спромоглися потрапити під “парасольку” НАТО і ЄС. Тому політичні сили в Росії, які йшли в грудні 2003 р. на вибори в Державну Думу з географічною картою СРСР, вилучили з неї країни Балтії. З картою відновленого СРСР вони й перемогли.

Оскільки у ХХ ст. російська (російсько-радянська) імперія двічі розсипалася, то новітні намагання відновити СРСР змушують зробити висновки, з яких випливає не дуже втішний прогноз щодо відносин України з Російською Федерацією у найближчому майбутньому.

Після повалення самодержавства лідери української революції сподівалися, що імперія стане федерацією вільних народів. Коли більшовики скинули Тимчасовий уряд, Центральна Рада проголосила утворення Української Народної Республіки як складової частини федерації і заявила у своєму Універсалі: “Маючи силу і владу на рідній землі, ми тою силою і владою станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї Росії”³. Михайло Грушевський розглядав Раднарком не як центральний уряд, а як керівний центр революційного російського (“русского”) народу, який разом з Генеральним секретаріатом УНР та урядами інших народних республік утворить Російську Федерацію.

Раднарком, однак, вважав себе центральним, а не красивим урядом. Він тричі посилав війська на Київ, щоразу більші. У 1920 р. в Україні вже було 1,2 млн червоноармійців. Та Кремль діяв не тільки військовою силою. Він проголосив надійно завойовану Україну спочатку незалежною від Росії радянською республікою, а потім — союзною республікою з правом виходу з СРСР. Переслідувана до революції українська мова стала офіційною. В УРСР розгорнулася українізація.

Повернемося тепер до сучасності. 12 лютого 2004 р. Володимир Путін виступив з викладом програми своєї діяльності на другий президентський строк. У доповіді він мимохідь торкнувся “деструктивних процесів розкладу державності при розвалі Радянського Союзу”. Цей вираз засвідчив, що сучасний російський лідер, так само, як і лідери Тимчасового уряду та Раднаркому в 1917 р., ставить себе в центрі багатонаціональної держави, яка розколюється.

Тезу про “деструктивні процеси” президент РФ не став розвивати. Треба було зберігати відносини з лідерами колишніх республік, а нині самостійних держав, які переконані, що згадані процеси є конструктивними. Однак у виборчому штабі президента побажали уточнень. Представник Повітряно-десантних військ полковник Микола Беляєв по-військовому прямо запитав, як президент особисто ставиться до подій 1991 р. Відповідь була чесною і щирою: “По моему глубокому убеждению, развал Советского Союза — это общенациональная трагедия огромного масштаба”.

Далі, звертаючись уже до всього світу, В. Путін заявив, що треба зважати на реальність: “Это состоялось, это принято народами этих стран, признано международным сообществом и самой Российской Федерацией. Это независимые, полноценные независимые государс-

тва, и нужно относиться к ним с уважением. С уважением — это значит признавать их законные интересы”.

Це теж сказано чесно і щиро. Не треба сумніватися в тому, що переобраний величезною більшістю громадян Росії президент В. Путін проводитиме щодо України політику добросусідства і співробітництва. Але не треба очікувати, щоб він визнавав українські законні інтереси у тих випадках, коли вони не збігатимуться з російськими. А таких розбіжностей стає все більше. Це раніше, до 1991 р., Україна не мала власних інтересів, бо всі вони були “загальнонаціональними”.

Обговорюючи з російськими вченими зміст шкільних підручників з історії Росії та історії України, ми дійшли одностайного висновку: підкреслювати позитивні моменти у взаємовідносинах, виховувати у молоді доброзичливе ставлення до сусіднього народу, відділяти народ від політичного режиму. Ніколи раніше народи не контролювали дії своїх правителів, які могли бути злочинними як щодо інших народів, так і щодо свого власного.

Прагнучи до встановлення доброзичливих відносин з сусідніми країнами, не треба, однак, замовчувати або пом’якшувати заподіяні у минулому лиха. Треба правдиво і без емоцій висвітлювати хід подій, виявляючи їх внутрішні рушійні сили і мотиви поведінки історичних діячів. Тоді історія, яка роз’єднує, не відкидатиме тінь на сучасність. Тоді уроки історії будуть засвоєні поколінням, яке вступає в життя. Тоді нове покоління не дозволить повторення пережитих трагедій.

Так сталося, що історія, яка роз’єднує нас з російською державою, єднає нас з Америкою. Тут йдеться не про чисельну північно-американську діаспору, яка майже цілком сформувалася з українців, що походили з Австро-Угорщини, а у міжвоєнний час — з Польщі, Румунії, Чехословаччини. Мова йде про американське суспільство і уряд США. Американська адміністрація причетна, у різній формі, до трьох голодів, що зазнала Україна в радянську добу. Американці допомогли справитися з голодом, спричиненим діями Кремля під час обох післявоєнних посух, і сказали своє вагоме слово в добу горбачовської “перебудови” з приводу замовчуваного голодомору 1933 р.

Голод 1921 р. спалахнув на півдні України і в Поволжі після небаченої посухи. Послуги запропонувала Американська адміністрація допомоги (АРА) — неурядова установа з надання допомоги країнам, потерпілим від світової війни. У своїй діяльності вона спиралася на невикористані матеріальні ресурси, нагромаджені для американської армії в Європі. В. Ленін уклав з АРА угоду ще у серпні 1921 року, хоч згодом завжди відпльовувався після цього. Одночасно він заборонив поширювати інформацію про голод на півдні України, щоб полегшити викачування українського хліба для “червоних столиць”. Лише че-

рез півроку, у січні 1922 р., коли смерть почала косити голодуючих селян десятками тисяч, глава уряду “незалежної” України Християн Раковський дістав дозвіл на укладення угоди з АРА. Американці розподілили серед українських селян у 1922 р. 136 мільйонів пайків. Життя мільйонів людей було врятоване.

Така сама посуха сталася у 1946 р. Й. Сталін розпорядився вивезти з України хліб, який був потрібний Москві для надання, як тоді говорили, братерської допомоги визволеним Радянською армією країнам Східної Європи. У страхітливу зиму 1946—1947 рр. пограбовані українські селяни почали гинути. Адміністрація допомоги і відбудови при Об’єднаних Націях (ЮНРРА), яка працювала на американські кошти, виділила Україні 250 млн доларів США для закупівлі продовольства. Відвернути голод не вдалося, але завдяки цій допомозі кількість голодних смертей була зменшена на порядок.

У 1933 р. Сталін звинуватив українських колгоспників у саботажі й конфіскував у них все продовольство — від хліба до фруктової сушні та цибулі. Міжнародній громадськості, яка із запізненням дізналася про голодний мор за “залізною завісою”, завадили надати допомогу постраждалим. П’ятдесят п’ять років поспіль було заборонено згадувати про сталінський злочин. Завісу мовчання порушив Конгрес США, який створив комісію з розслідування українського голодомору. Робота комісії змусила керівників Компартії України визнати факт голоду.

Тепер ми багато знаємо про три смертоносні голоди, що виникали в Україні за різних обставин, але в кінцевому підсумку мали одну причину — злу волю правителів Кремля. Однак ми й досі мало знаємо про діяльність АРА в Україні. Старше покоління уявляє цю організацію за працями Леніна — як гніздо шпигунів і провокаторів. Ми не знаємо, як працювала ЮНРРА. Ми не зовсім розуміємо, чому Конгрес США розпочав і довів до кінця парламентське розслідування події, що трапилася на іншому боці земної кулі більше ніж півстоліття тому. Зрозуміло лише одне: у 1922 і в 1947 рр. менш за все американці думали про рятування українців. Вони рятували не українців або росіян, а людей, які гинули від голоду.

Виправдуючись перед Леніним, Раковський 28 січня 1922 р. писав: “Україна не делала никакого обращения за помощью ни к России, ни к загранице, и различные международные комитеты помощи голодающим были допущены на Украину лишь в январе (1922 р. — авт.) и лишь после того, как они сами полезли туда с согласия РСФСР”⁴. Це — свята правда! Американці самі “полізли” в Україну, де голод замовчувався, як писав Раковський у цьому самому листі, “по чисто политическим соображениям — не создавать паники”. Після Другої світової війни американці “полізли” в Туреччину, щоб усунути загрозу поглинення її Кремлем. Тоді ж “полізли” у Францію,

щоб унеможливити її перехід у руки комуністичних маріонеток на сталінських пальцях. В наші дні “полізли” в Афганістан, незважаючи на гіркий англійський і радянський досвід. “Полізли” в Кувейт та Ірак...

Американські політики і політологи (мабуть, крім Збігнева Бжезінського) не змогли у свій час розібратися в тому, що відбувалося в СРСР. “Оксамитова революція” 1989 р. у Центрально-Східній Європі і розпад Радянського Союзу виявилися для них несподіваними, як сніг на голову. Сутність комунізму й тих проблем, які він залишив після себе у пострадянському регіоні, не стала для них зрозумілішою й тепер.

Це можна проілюструвати виступами впливових політиків і знамих політологів на міжнародній конференції “Україна в Європі і світі”, яка проходила в лютому 2004 р. у Києві. Мадлен Олбрайт, яку не треба представляти, докоряла українцям за “проблеми з демократією”. Вона говорила про “розумні санкції” щодо України, якщо “проблеми з демократією” у нас загострюватимуться. Як правило, інші американські політики більш стримані. На жаль, вони й більш байдужі до всього, що у нас відбувається. Здається, що відвертість американізованої чешки пояснюється більшою симпатією до нас. Лише вона з усіх іноземних учасників конференції висловила оптимізм у питанні про членство України в НАТО і ЄС.

Коли людина вперше сідає на велосипед, вона зосереджує увагу або на рулі, або на педалях. В обох випадках це призводить до падіння. Коли ми аналізуємо історичний зріз українсько-російських проблем тільки в етнополітичному плані, забуваючи про однакову для обох народів проблему виходу з комунізму, ми ризикуємо помилитися у прогнозах.

Кінець-кінцем, чому після 1991 р. в Росії постійно актуальною є проблема відродження Радянського Союзу в різних формах — Співдружність Незалежних Держав, Слов’янський союз, ЄврАзЕС, ЄЕП? Невже хто-небудь сумнівається у тому, що найбільша в Європі за територією Україна може бути незалежною, якщо самостійно існують Андорра або Монако? Невже хтось турбується, що Україні буде самотньо на самоті? Ні, справа не в Україні. Все пояснюється прагненням російської політичної еліти відновити в будь-яких формах колишню радянську державу. Для цього вона використовує труднощі виходу з комунізму, які є в усіх колишніх союзних республіках.

З чого все почалося? Не всі знають, що якраз З’їзд народних депутатів Російської Федерації показав революційний приклад іншим союзним республікам і прийняв 12 червня 1990 р. Декларацію про державний суверенітет. У 7-му пункті Декларації проголошувалося право виходу РРФСР зі складу СРСР. Автори цього документа ототожнювали СРСР з компартійно-радянським загальносоюзним центром. Скинувши М.Горбачова, вони відразу забули про Деклара-

цію, але залишили своїм наступникам головний біль: в якому світлі представляти державне свято, встановлене на її честь? Сьогодні при владі в Росії перебувають політики, які не руйнують, а будують. Вони проголосили себе наступниками величі Росії — імперської і радянської. Вони прагнуть відновити цю велич, по можливості, у попередніх кордонах.

Називаючи розпад СРСР трагедією, В. Путін наголосив на тому, що всі громадяни цієї багатонаціональної держави зіткнулися з величезною кількістю проблем. Останнє твердження абсолютно справедливе. Але тяжкі проблеми виникли у пострадянських країнах не через те, що вони звільнилися від “доленосних рішень”, які диктувалися з Кремля. Надто тяжким виявився перехід від командної до ринкової економіки, від суспільства, в якому кожний громадянин підпорядковувався тоталітарній державі, що давала йому роботу і засоби для прожиття, до суспільства, в якому кожний працездатний має турбуватися за себе сам, підтримуючи при цьому існування непрацездатних і держави податками.

Комунізм в СРСР був побудований за перші 20 років після приходу більшовиків до влади. Наступні два покоління радянських людей звикли жити при комунізмі, не усвідомлюючи того, що це не суспільство загального благоденства, а суспільство, в якому приватна власність на засоби виробництва замінена державною. Тепер їм доводиться звикати жити при капіталізмі. Побудова соціальної держави, яка ґрунтується на соціально-орієнтованій ринковій економіці, як і побудова громадянського суспільства — для нас тільки перспектива. Оскільки пострадянські держави і в Україні, і в Росії все ще змушені утримувати величезну кількість людей, які не пристосувалися до ринку, то вони можуть дозволити собі “проблеми з демократією”, які так турбують американських політиків.

Історія свідчить, що держава завжди дозволяє собі рівно стільки, скільки суспільство погоджується терпіти від неї. Та не треба надто багато вимагати від суспільства, знівченого масовими репресіями, голодоморами і депортаціями. Треба йому допомогти, пані Олбрайт!

На згадуваній вище конференції “Україна в Європі і світі” Андерс Аслунд (Фонд Карнегі, США) заявив: “Дуже важко умовити людей на Заході захищати Україну, якщо Україна сама не захищає себе, свою ідентичність, свою незалежність”⁵.

Це логічне за формою зауваження — чергова ілюстрація недостатньої інформованості американських політологів стосовно українських справ. Вони надто поверхово гадають, що існуюча в Україні конфігурація організованих політичних сил дає Україні змогу, але Україна чомусь не хоче захищати свою незалежність.

На зламі 1980—90-х рр. сформувалася потужна політична сила, яка виступила за відродження УНР — Народний рух України. В ситуа-

ції революційної кризи республіканська компартійно-радянська номенклатура скористалася боротьбою між загальносоюзною і російською елітами, аби підвищити свій статус здобуттям незалежності. Щоб зміцнитися при владі, вона повинна була поставити ідеологічний мур між Москвою і будованою нею державою. Тому вона перехопила рухівські гасла вкупі з більшістю рухівських лідерів і підняла на п'єдестал "батьків-засновників" УНР — М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюру.

За півтора десятка років українська правляча еліта мало змінилася. Основу її, як і раніше, складає компартійно-радянська номенклатура. Разом з тим біля влади опинилася бізнес-еліта, що працює здебільшого з російським капіталом. Хотілося б, щоб вона не піддавалася впливам надто тісно пов'язаних з російською державою російських бізнес-партнерів. Хотілося б, щоб вона ототожнювала власні інтереси з інтересами свого народу, держави, країни. Хотілося б... Інших сил, здатних захистити економічну, політичну і культурну незалежність в наскрізь пропаленому комунізмом українському середовищі, практично не існує. Де той Рух?

Втішає те, що стихійні суспільні настрої цілком однозначно орієнтовані на зміцнення суверенітету України. Це проявляється не часто, але потужно. Можна пригадати, з яким обуренням громадськість зустріла необережну ремарку колишнього віце-прем'єр-міністра РФ Валентини Матвієнко про доцільність написання спільних підручників з вітчизняної історії. Можна послатися на те, як в українському суспільстві сприймався тузлівський конфлікт. Можна назвати, нарешті, мізерні масштаби відзначення 350-річчя Переяславської ради. За первісним планом президент РФ повинен був приїхати в Київ у день, коли ця рада відбулася.

Суспільні настрої орієнтовані й на те, щоб йти в Європу. Приклад європейських соціальних держав, які в радянські часи називалися капіталістичними, однаково принагідний для громадян України і Росії. Мільйони їх пересвідчилися на власні очі, що Європа стабільна і благополучна. Тим, хто бажає утримати Україну в російському політико-економічному просторі, доводиться враховувати цю обставину. Вони закликають: в Європу, але разом з Росією!

Глибоко помиляються ті, хто вірить цьому гаслу. Росія хоче співробітничати з Європою і США тільки тому, що поза світовим ринком вона не може існувати. Колапс заснованого на неринковій економіці Радянського Союзу показав це з усією переконливістю. Але політичні сили в сучасній Росії охоплені одним патріотичним почуттям: відродити наддержаву. Ні НАТО, ні ЄС їх не цікавлять.

Показовим є хід думок директора відділу досліджень Московського філіалу Центру Карнегі Дмитра Треніна: "Оскільки Америка по-

важає лише сильних партнерів, Росія модернізуватиме складові національної моці, які дадуть їй змогу зрівнятися з США, зокрема свій ядерний арсенал. Дуже тісні зв'язки з НАТО (не кажучи вже про членство) позбавили б Росію стратегічної свободи”⁶.

І в імперські, і в радянські часи Росія здійснювала вестернізацію тільки для того, щоб залишатися світовою імперією. Пострадянська вестернізація переслідує ту саму мету. Справа не в тому, що Америка поважає сильних партнерів. Справа в тому, що Росія хоче бути сильним партнером безвідносно до бажань або намірів Америки. З іншими твердженнями Д. Треніна цілком можна погодитися.

Як розгортаються події в наші дні? Країни ЄС стурбовані тим, як “перетравити” нове поповнення. Економічні проблеми, що постають перед Україною після розширення ЄС, європейців мало цікавлять. Не більше цікавляться ними й американці. Вони не сприймають Україну як цілісність. Увага американської адміністрації розпорошується між тими або іншими політичними діями, які створюють “проблеми з демократією”.

Навпаки, Росія з 2000 р. займається українськими справами системно і наполегливо. Вона пропонує Україні свої варіанти виживання при новому розкладі сил в Європі. Інтеграційний тиск на Україну після виникнення ідеї ЄЕП став просто-таки нестримним.

Українська сторона бажає лише створити режим вільної торгівлі без винятків і обмежень. Російська сторона добивається зовсім іншого. М. Касьянов, який до лютого 2004 р. очолював уряд РФ, заявив: “мінімальний рівень інтеграції — єдиний митний простір і єдина зовнішньоторговельна політика”. Його заступник В. Христенко твердив: “Слово “єдиний” у сполученні ЄЕП передбачає делегування повноважень певному наднаціональному органу. І якщо буде підписаний договір по ЄЕП, то це буде договір, аналогічний Римському договору про створення ЄС”⁷.

Метою ЄЕП є укладення економічного союзу Росії, України, Білорусі і Казахстану з використанням єдиної валюти. Такий союз автоматично знищує євроатлантичну перспективу для України. А далі все може бути так, як уже було після 1654 р., тільки у прискореному темпі.

Можна погодитися з тими, хто високо оцінює економічні переваги ЄЕП для України в умовах відсутності європейської альтернативи. Але економіка пов'язана з політикою. Прогнозуючи наслідки євразійського варіанту розвитку подій, слід визнати, що Україна поліпшить своє економічне становище, але втратить самостійність, в тому числі й у питанні про розподіл ресурсів. Це означає, що їй доведеться брати участь у тому, що Д. Тренін назвав “модернізацією складових

національної моці”. Інакше кажучи, рівень життя населення не зросте в тих пропорціях, які очікуються від інтеграції з багатою на природні ресурси російською економікою. А що буде з українською ідентичністю в країні, яка постане в рамках ЄСП?

ДЖЕРЕЛА і ПРИМІТКИ

¹ Дзеркало тижня. — 2003. — № 50. — 27 грудня.

² *Шафаревич И.* Путь из-под глыб. — М., 1991. — С. 90—91.

³ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. — Т. 1. — К., 1996. — С. 400.

⁴ Голод 1921—1923 років в Україні : Збірник документів і матеріалів. — К., 1993. — С. 84.

⁵ День. — 2004. — 24 лютого.

⁶ Там само.

⁷ Украина и Единое Экономическое пространство : Информационно-аналитический материал. — Днепропетровск, 2003. — С. 6.